

Warszawa, 20 sierpnia 2019 r.

Dr hab. Kamila Pronińska
Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych
Uniwersytet Warszawski
Katedra Studiów Strategicznych
i Bezpieczeństwa Międzynarodowego
ul. Krakowskie Przedmieście 26/28
00-927 Warszawa

**Recenzja rozprawy doktorskiej pt. „Polityka transformacji energetycznej
w państwach regionu DACH (Niemcy, Austria, Szwajcaria)“**

autorstwa Pani magister Anny Kucharskiej

napisanej pod kierunkiem Prof. dr hab. Michała Chorośnickiego

1. PODSTAWA OPRACOWANIA RECENZJI

Podstawą formalną recenzji jest decyzja Rady INPiSM Uniwersytetu Jagiellońskiego z dn. 11 czerwca 2019 r. o powołaniu mnie na recenzenta w przewodzie doktorskim z nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce Pani mgr Anny Kucharskiej. Celem recenzji jest stwierdzenie, czy przedłożona rozprawa doktorska spełnia wymogi określone art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 poz. 1789 z późn. zm.).

2. OCENA MERYTORYCZNA

2.1. Wybór tematu i znaczenie podjętej problematyki badawczej

Badania nad współczesną transformacją dokonującą się w sektorze energetycznym, czy jak w recenzowanej rozprawie w elektroenergetyce (Autorka zawężyła obszar badawczy do sektora energii elektrycznej, co należy uznać za słuszny zabieg, umożliwiający bardziej szczegółową analizę polityki i praktyki transformacji w tym sektorze we wszystkich państwach DACH) są jednym z najważniejszych nurtów badań polityki energetycznej i bezpieczeństwa energetycznego ostatnich lat. Transformacja energetyczna – rozumiana jako zmiana dotychczasowego modelu konsumpcji i produkcji energii, tj. opartego na nieodnawialnych nośnikach pierwotnych energii, a także silnie scentralizowanych, wielkosystemowych systemach energetycznych jest jednym

z najważniejszych trendów, mających kluczowe znaczenie dla długofalowego bezpieczeństwa energetycznego, a także rozwoju gospodarczego państw.

Doktorantka trafnie określiła zatem temat i dostrzegła potrzebę badania tej niezwykle ważnej społecznie problematyki. Ciekawym zabiegiem jest podjęcie się badania niezinstytucjonalizowanej grupy państw określonych jako region DACH, które jednak łączy „wspólny obszar gospodarczy i językowy (...) wysoki poziom rozwoju cywilizacyjnego i gospodarczego oraz sąsiedztwo geograficzne” (s. 5-6). Zwłaszcza wspólnotę językową i podobieństwa kulturowo-cywilizacyjne Doktorantka uznała za kluczowe z punktu widzenia badań nad ich współczesną polityką energetyczną. W dysertacji silnie akcentowana jest rola edukacji w formułowaniu wizji transformacji energetycznej, będącej zarazem głównym obszarem współpracy państw DACH (ss. 230-231). Formułowanie podobnych wizji w obszarze transformacji energetycznej może istotnie być związane ze wspólnotą kulturową (w tym zwłaszcza językową), czy jak w przekonujący sposób stwierdza Doktorantka rolą edukacji w „realizacji dalekosiężnych strategii (...) Uwrażliwianie obywateli na określone kwestie, np. środowiskowe i klimatyczne, poprzez zastosowanie odpowiedniego modelu kształcenia, ma zapewnić w przyszłości poparcie dla jednego kierunku rozwoju, niezależnie od jego kosztów, ponieważ jest postrzegane przez społeczeństwo jako działanie słuszne i konieczne dla całej ludzkości” (s. 231). Z perspektywy realizacji nowego paradygmatu polityki energetycznej, tj. transformacji systemu energetycznego, implikującego nie tylko dekarbonizację, ale i decentralizację, istotna jest obserwacja Doktorantki, iż we wszystkich państwach DACH „poziom lokalny charakteryzuje silna i relatywnie szeroka autonomia” (s. 6). Jest to więc ważny argument za badaniem trendów w sferze formułowania i implementacji polityki transformacji energetycznej na przykładzie państw tego regionu.

Powyżej zarysowane podejście prezentowane przez Doktorantkę oraz podjęcie niezwykle ważnej problematyki współczesnej transformacji energetycznej w odniesieniu do konkretnych państw regionu DACH (czy jak w rozdziale IV DACH+L) należy uznać za przyczyniające się do rozwoju nauk o polityce w obszarze badań polityki energetycznej.

2.2. Cele, hipotezy, metody badawcze

Cele i hipotezy badawcze zostały sformułowane we wstępie rozprawy. Ich prezentacja nasuwa jednak pewne zastrzeżenia. Dla większej czytelności i przejrzystości należałoby jasno określić i uszeregować względem siebie cel główny i cele szczegółowe, a także scharakteryzować je w jednym miejscu („cele pracy” mamy na s. 7-8, a następnie „cele i problemy badawcze” ss. 15-17, znajdujemy je także na s. 20), w tym momencie są one scharakteryzowane/„ułożone” dość chaotycznie. W rezultacie recenzent raczej interpretuje relację cel główny-cele szczegółowe. Celem (głównym) jest „zbadanie transformacji sektora energetycznego w oparciu o polityki energetyczne Niemiec, Austrii i Szwajcarii” (s. 7), zgodnie z zamierzeniem Autorki ma to pozwolić „porównać metody i sposoby implementacji różnych narzędzi i rozwiązań, które w efekcie służą temu samemu celowi, jakim jest transformacja energetyczna” (s. 7). Zarazem celem jest „wyjaśnienie problemu

badawczego”, który Doktorantka charakteryzuje jako „dwubiegunowość działań państw promujących transformację energetyczną” (s. 8). Kolejnymi celami (szczegółowymi) jest „zbadanie przyczyn i czynników rozwoju polityki energetycznej w dwóch płaszczyznach: wewnętrznej i międzynarodowej” (s. 15). W pierwszym odniesieniu tj. wewnętrznym Doktorantka deklaruje zamiar „wyszczególnienia i analizy kluczowych elementów transformacji w łańcuchu systemu energetycznego” (s. 16) oraz określenia zmian zachodzących w trzech „obszarach struktury państwa: politycznym (w rozumieniu instytucjonalno-prawnym), społecznym, gospodarczym” i dalej szczegółowo prezentuje kolejne elementy tego procesu (s. 16). Brakuje natomiast we wstępie analogicznego wyjaśnienia analizy polityki transformacji energetycznej państw DACH (zgodnie z deklaracją ze s. 15) w wymiarze międzynarodowym.

Na tej podstawie Doktorantka formułuje dziewięć pytań o charakterze eksploracyjnym, typowych dla badań jakościowych, a także dwie główne hipotezy (s. 17-18) w brzmieniu:

H1: „Krajowa polityka energetyczna służy realizacji państwowych interesów strategicznych związanych ze wzmacnianiem konkurencyjności krajowej gospodarki na płaszczyźnie międzynarodowej”.

H2: „Cele transformacji energetycznej, w postaci zapewnienia bezpieczeństwa energetycznego i środowiskowego, są stosowane jako instrumenty dla społecznego uzasadnienia implementacji nowej polityki energetycznej”.

Zostały sformułowane także trzy szczegółowe hipotezy (s. 18). Strona formalna hipotez jest poprawna, a zatem możliwe jest przeprowadzenie ich weryfikacji. W nawiązaniu do H2 prawidłowym terminem stosowanym w naukach o bezpieczeństwie powinno być „bezpieczeństwo ekologiczne” nie zaś „środowiskowe”.

Wśród dziewięciu prawidłowo sformułowanych pytań badawczych – jako podstawy badań jakościowych – znajdujemy istotne pytanie: czy polityka transformacji służy celom klimatyczno-środowiskowym, czy osiągnięciu dominacji gospodarczej? Brakuje jednak analogicznego pytania, odnoszącego się do bezpieczeństwa energetycznego, np. na ile polityka transformacji energetycznej służy bezpieczeństwu energetycznemu? Zwraca uwagę, że w żadnym z pytań badawczych nie znajdujemy odniesienia do bezpieczeństwa energetycznego, traktowanego przecież przez Doktorantkę jako możliwe „formalne uzasadnienie implementacji nowej polityki energetycznej”. Chociażby dla weryfikacji H2 należałoby sformułować to dodatkowe pytanie badawcze.

Recenzowaną rozprawę doktorską można uplasować w jednym z ważnych nurtów badań nad transformacją energetyczną, tj. odwołującą się do decyzji politycznych jako źródła strukturalnych zmian w sektorze energetycznym. Doktorantka „przyczyn i celów, dla których została opracowana polityka energetyczna upatruje głównie w państwowych interesach gospodarczych. Bowiern istotą procesu transformacji (...) jest fakt, iż jego początek wywodzi się z koncepcji politycznych” (s. 9). Umiejscawia się tym ona tym samym w nurcie

uznającym, że „początek (transformacji energetycznej – rec.) stanowi polityka, która stworzyła podstawy kształtujące społeczną świadomość” (s. 9). Adekwatnie do przyjętych założeń wybrana została metoda analizy systemowej, która implikuje badanie źródeł polityki transformacji energetycznej i przejawów jej realizacji na poziomie poszczególnych elementów systemu oraz analizę ich wzajemnych interakcji – w rozprawie są to UE (dla poziomu międzynarodowego), wewnątrz struktury instytucjonalno-prawne, społeczeństwo oraz gospodarka państw DACH. Należy uznać, że Doktorantka nie tylko właściwie określa, ale i konsekwentnie stosuje tę metodę w toku dysertacji.

W warstwie teoretycznej Doktorantka odwołuje się do teorii realizmu i liberalizmu, a także nurtu geopolitycznego i geo-ekonomicznego. Nie umniejszając wagi i zarazem użyteczności tych podejść w badaniu procesów politycznych, a zatem i samej transformacji energetycznej moje zastrzeżenia budzi w istocie brak odwołania się do głównych nurtów badań nad transformacją energetyczną obecnych we współczesnej międzynarodowej literaturze. Jest jasne, że sięgnięcie do paradygmatów realistycznego i liberalnego jest swoistym kanonem w badaniach procesów politycznych, a zwłaszcza międzynarodowych. Kategorie interesów geopolitycznych i geoekonomicznych są zaś potrzebne dla właściwej diagnozy istoty procesów współczesnej transformacji energetycznej w regionie, ale i tej dokonującej się w skali światowej. Jeśli jednak chodzi o zjawisko samej transformacji energetycznej dla wyjaśnienia jej istoty, a także dla weryfikacji twierdzenia jakoby głównym jej współczesnym uwarunkowaniem była polityka i interesy gospodarcze należałoby prześledzić trendy i główne nurty badawcze w tym obszarze prezentowane przez zagranicznych badaczy. Ich grono jest liczne, a z każdym rokiem przybywa wartościowych publikacji naukowych (tak monografii jak i artykułów naukowych) nt. transformacji energetycznej/energetycznych. Czy w badaniach tych dominuje pogląd jakoby polityka i interesy gospodarcze leżały u źródeł współczesnej transformacji energetycznej? Czy nawet w samych tylko badaniach niemieckiego studium przypadku, nie przeważają podejścia, że u źródeł transformacji energetycznej leżą ruchy społeczne i procesy oddolne? Co w końcu z wewnętrzną logiką transformacji energetycznych (paradygmat technologiczny, czy ekonomii innowacji) i alternatywnymi podejściami, w tym studiami historycznych transformacji energetycznych? Prezentacja, typologizacja tych nurtów badawczych i zrozumienie różnic między nimi miałyby istotną wartość eksplanacyjną.

2.3. Struktura rozprawy i ocena merytoryczna jej zawartości

Rozprawa doktorska stanowi spójne opracowanie umożliwiające realizację sformułowanego we wstępie celu badawczego i weryfikację hipotez badawczych. Liczy ona 300 stron, na które składają się wstęp, cztery rozdziały, zakończenie oraz dwa aneksy (zawierające odpowiednio tabele porównawcze i mapy regionu DACH). Do tego należy dodać zgromadzoną na 26. stronach bibliografię. We wstępie, zgodnie ze standardami rozprawy doktorskiej określone zostały cele i obszar badań, pytania badawcze, hipotezy, metodologia oraz scharakteryzowana została literatura. Doktorantka uzasadnia w nim wybór tematyki m.in. dążeniem

do „uzupełnienia braków w literaturze naukowej” oraz „wniesienia wkładu do badań i poszerzenia wiedzy nauk społecznych poprzez kompleksową analizę procesu implementacji polityki energetycznej w obszarze geopolitycznego regionu tworzonego nie tylko przez Niemcy, ale dla przeciwwagi i porównania także przez Austrię i Szwajcarię” (ss. 8-9).

Rozdział pierwszy składa się z zarysu historycznego odkrycia i wykorzystania energii elektrycznej oraz części teoretycznej. Autorka przybliży nurty teoretyczne realizmu, liberalizmu, a także geopolityki i geoekonomii, w których to osadza swoje badania. We fragmentach rozdziału, w których analizowany jest liberalizm oraz realizm w odniesieniu do samej transformacji energetycznej/czy szerzej polityki i stosunków międzynarodowych w sferze energetycznej zabrakło: 1) sięgnięcia do liberalizmu współzależności, bardzo często obecnego w studiach nad sektorem energetycznym (cz. 1.2.1. zdominował nurt liberalizmu instytucjonalnego); 2) wykorzystania bogatej polskiej bądź zagranicznej literatury naukowej z zakresu badań nad bezpieczeństwem energetycznym, a głęboko osadzonej właśnie w realizmie lub liberalizmie. W rezultacie części te bardziej skupiają się na wyjaśnianiu głównych założeń obu teorii, mniej odniesieniach do transformacji energetycznej/polityki energetycznej. Największe zastrzeżenia budzi cz. 1.5. „Polityka transformacji energetycznej”, tj.: 1) cz. „Bezpieczeństwo surowcowe” oraz „Bezpieczeństwo ekologiczne” ujęcia definicyjne oparte są na zbyt wąskiej bazie źródłowej; 2) cz. „Transformacja energetyczna” – zgodnie z uwagami sformułowanymi powyżej (punkt 2.2.) Autorka nie przytacza głównych nurtów badawczych prezentowanych w międzynarodowej literaturze; do tego analiza wymiarów transformacji i roli źródeł odnawialnych w polityce transformacji energetycznej opiera się na zaledwie dwóch źródłach naukowych (ss. 58-63). Transformacja energetyczna według „wąskiej i najbardziej podstawowej definicji” (s. 59) przytoczonej przez Autorkę oznacza „zmianę obecnego modelu energetycznego, który bazuje na nieodnawialnych źródłach energii, w postaci paliw kopalnych, na system energetyczny, który opiera się na odnawialnych źródłach”. Jest to rozumienie współczesnej transformacji energetycznej, warto by to doprecyzować, zwłaszcza, że nie można zgodzić się ze stwierdzeniem Autorki jakoby „pojęcie transformacji energetycznej było stosunkowo nowe” (s. 70). Studia historycznych transformacji energetycznych temu przeczą (np. Smil, 1994 Skolnikoff, 1993, Baumgartner i Burns, 1984, żeby wymienić tylko te najbardziej znane)¹. Odpowiednio do ilości i różnorodności nurtów badawczych, wiele jest też ujęć definicyjnych współczesnej transformacji energetycznej. Co więcej, z perspektywy przyjętych założeń i hipotez wydaje się, że inne szersze ujęcia mogłyby być jeszcze bardziej przydatne w prowadzonej analizie np. Fouquet i Pearson, 2012, O'Connor, 2010.²

¹ Skolnikoff, E.B., *The elusive transformation: science, technology, and the evolution of international politics*, Princeton University Press 1993; Smil, V., *Energy in world history, Essays in world history*. Westview Press, Boulder 1994; Baumgartner, T., Burns, T.R. (red.). *Transitions to alternative energy systems: entrepreneurs, new technologies, and social change*, A Westview replica edition. Westview Press, Boulder 1984.

²R. Fouquet, P.J.G. Pearson, *Past and perspective energy transitions: Insights from history*, Energy Policy nr 50, 2012, ss. 1-7; P.A. O'Connor, *Energy Transitions*, The Pardee Papers nr 12, 2010.

Słusznie natomiast Doktorantka uznaje istnienie czterech płaszczyzn podlegających zmianom w procesie transformacji energetycznej, tj. „prawno-instytucjonalnej, technologicznej, gospodarczej, społecznej” (s.70), a także dostrzega, że „proces transformacji energetycznej zakłada przełom” w każdym z elementów „trio energetycznego: konkurencyjność+bezpieczeństwo dostaw+ochrona środowiska”, a także technologiach i polityce przemysłowej (s. 64). Oznacza to, że mimo wskazanych braków Doktorantka dobrze rozumie istotę procesu współczesnej transformacji energetycznej i jej znaczenie z perspektywy bezpieczeństwa ekonomicznego i energetycznego państw.

Rozdział drugi „Polityka energetyczna UE” (ss.71-123) to studium podstawowych międzynarodowych uwarunkowań prawno-instytucjonalnych formułowania polityki transformacji energetycznej przez cztery państwa DACH. W tym obszernym rozdziale Autorka w pierwszej kolejności przybliżyła sytuację energetyczną UE prezentując podstawowe wskaźniki w oparciu o odpowiednio aktualne dane statystyczne BP, Eurostatu. Następnie analizuje fundamenty europejskiej/unijnej polityki energetycznej. Autorka zdecydowała się na periodyzację i prezentację przekrojową formułowania polityki energetycznej na poziomie wspólnotowym. Ta historyczna perspektywa jest potrzebna dla wyjaśnienia roli jaką odgrywało z jednej strony kształtowanie świadomości państw członkowskich co do potrzeby formułowania wspólnotowej/unijnej polityki energetycznej, m.in. w obszarze zrównoważonego rozwoju, z drugiej strony, jaka jest funkcja współczesnych regulacji UE w obszarze liberalizacji i polityki klimatyczno-energetycznej (czy szerzej właśnie zrównoważonego rozwoju) względem narodowych polityk energetycznych (tak państw członkowskich, jak i państw spoza UE, jak Szwajcaria). Autorka, zgodnie z intencją, właściwie selekcjonuje najważniejsze „regulacje prawne i dokumenty o szczególnym znaczeniu w definiowaniu polityki energetycznej UE” (s. 89), zwłaszcza w obszarze polityki klimatyczno-energetycznej, co dodajmy nie jest łatwym zadaniem. Jednakże wydaje się całkowicie pomijać trzeci (obok liberalizacji i integracji rynku energii oraz zrównoważonego rozwoju) kluczowy filar polityki energetycznej UE, tj. bezpieczeństwo dostaw. W rozdziale II enigmatycznie wspomniane ono zostaje głównie w kontekście TFUE i Unii Energetycznej, a następnie dopiero w cz. II.5 Podsumowanie i wnioski, co jest dość dziwnym zabiegiem. Tymczasem KE konsekwentnie rozwija narrację, zgodnie z którą w perspektywie długofalowej polityka klimatyczno-energetyczna/transformacja energetyczna ma znacząco poprawić bezpieczeństwo dostaw. Skoro jednym z celów transformacji energetycznej (zgodnie z przyjętymi w dysertacji założeniami) jest bezpieczeństwo energetyczne warto by uzupełnić wywód o ten element. Narracja KE może być przekonująca i „podchwyciona” w oficjalnym dyskursie przez państwa DACH.

Cz. II 4. w obecnym brzmieniu „Filary polityki energetycznej UE” powinna nosić nazwę „Wybrane elementy polityki energetycznej UE”. Zawiera ona charakterystykę: efektywności energetycznej, OZE oraz Unii Energetycznej – a zatem pewnych elementów z pewnością nie filarów. Termin filary w literaturze naukowej nt. polityki energetycznej UE (a także w dokumentach oficjalnych KE) odnosi się do: 1) liberalizacja i integracja rynku energii i gazu; 2) zrównoważony

rozwój (tu: m.in. polityka klimatyczno-energetyczna, a zatem właśnie OZE i efektywność energetyczna); 3) bezpieczeństwo dostaw.

Pewne wątpliwości budzi układ treści i zaburzenie chronologicznego wywodu w cz. II.2.4. pt. „Okres od 2000 r.”. Autorka przyjmuje za innym autorem nieuprawnioną tezę, iż „ od 2000 roku w UE panuje określony paradygmat polityki energetyczno-klimatycznej, który został zapoczątkowany przez przyjęcie Traktatu z Lizbony” (s. 85) następnie rozpoczyna analizę lat 2000. Właśnie od tego Traktatu. Traktat z Lizbony (TFUE) o ile przełomowy w związku z wprowadzeniem po raz pierwszy w historii prawa pierwotnego UE rozdział pt. Energia, z całą pewnością nie zapoczątkował owego „nowego paradygmatu”, można go uznać co najwyżej za jego kontynuację, względnie jeszcze silniejsze ugruntowanie w prawie wspólnotowym. Warto w tym kontekście odwołać się chociażby do kompleksowych studiów tego zagadnienia (Buchan, 2009; Youngs, 2009).³ Charakterystykę strategicznych przeglądów energetycznych, czy innych dokumentów wyznaczających strategię energetyczną UE w l. 2000. sugerowałabym przenieść z cz.II.3.1. do II. 2.4. Niewłaściwe jest także stwierdzenie: „obecnie obowiązującym dokumentem strategicznym, wyznaczającym kierunek rozwoju UE, w tym polityki energetycznej jest *Europa 2020*” (s. 94) . Traktuję to jako pomyłkę Autorki, jako że w dalszej części tekstu analizuje już właściwy dokument wyznaczający owe kierunki rozwoju na 2030 r. (s. 95).

Rozdział trzeci (ss. 124-225) jest bardzo wartościową analizą porównawczą procesów politycznych, gospodarczych i społecznych leżących u podstaw transformacji energetycznej w trzech państwach regionu DACH. Doktorantka zgodnie z przyjętymi założeniami i ramami teoretycznymi argumentuje, iż geografia w połączeniu z siłą gospodarczą leży u podstaw projektów realizujących „określoną wizję polityczną, np. transformacji energetycznej” (s. 124). Prowadzi następnie szczegółową analizę polityki energetycznej każdego z osobna państw DACH w odniesieniu do trzech kluczowych, zdaniem Autorki płaszczyzn: prawno-instytucjonalnej, gospodarczej, społecznej. Wszystkie trzy płaszczyzny są uznane na gruncie recenzowanej dysertacji jako „równorzędne; wzajemnie na siebie wpływające i się stymulujące” (s. 126). Na uznanie zasługuje szczegółowość, kompleksowość i konsekwencja w prezentowaniu tych zagadnień kolejno w odniesieniu do Niemiec, Austrii i Szwajcarii. Doktorantka w charakterystyce uwarunkowań polityki energetycznej państw DACH, udanie identyfikuje czynniki decydujące o specyfice każdego z trzech państw, tj. historyczna ewolucja struktur instytucjonalno-prawnych z zakresu polityki energetycznej, czy wielkość, charakter i struktura poszczególnych gospodarek energetycznych. Analizuje obecne trendy zwłaszcza w sferze rozwoju OZE i innych obszarach transformacji energetycznej. W przypadku Niemiec jasno stwierdza, że transformacja odnosi się do szerokiej sfery społeczno-gospodarczej, co następnie uzasadnia analizą dokumentów strategicznych oraz

³ Buchan, D., 2009. *Energy and climate change: Europe at the Cross Roads*. Oxford University Press for the Oxford Institute for Energy Studies, Oxford ; New York; Youngs, R., 2009. *Energy security: Europe's new foreign policy challenge*, Routledge advances in European politics. Routledge, London ; New York.

zmian zachodzących w sektorze energii elektrycznej, strukturze gospodarki i społeczeństwie. Analogicznie wyjaśnia uwarunkowania austriackiej polityki energetycznej w obszarze transformacji energetycznej i analizuje najważniejsze dokumenty strategiczne wyznaczające kierunki rozwoju energetyki i gospodarki. Autorka uznaje Austrię za państwo „opierające swój model gospodarczy na kategoriach jakościowych i stawiające przede wszystkim na wzmocnienie badań, rozwój technologiczny i innowacje” (s. 182), tym samym poszukiwanie innowacyjnych rozwiązań w sektorze energetycznym „napędzane przez bodźce płynące z polityki środowiskowo-klimatycznej” traktuje jako „szczególnie atrakcyjne dla Austrii” (s. 182). Jako uzasadnienie tego twierdzenia analizuje trendy rozwojowe w obszarze OZE, elektromobilności, sieci elektroenergetycznych, inteligentnych miast. Analogicznie bada szwajcarską politykę energetyczną w obszarze transformacji energetycznej, zwracając uwagę, że choć państwo to nie jest członkiem UE jest całkowicie zależne od sieci przesyłowych państw UE, a także zewnętrznych magazynów gazu. Zarazem pełni ona rolę huba w transgranicznych połączeniach handlu energią. Doktorantka wyjaśnia zatem specyfikę relacji UE-Szwajcaria w tych obszarach i wyzwania (jak chociażby problemy z wynegocjowaniem bilateralnego porozumienia o energii elektrycznej). Podobnie jak w przypadku pozostałych państw DACH Doktorantka bada na ile transformacja energetyczna znajduje odzwierciedlenie w zmianach dokonujących się w płaszczyźnie instytucjonalno-prawnej, gospodarczej i społecznej.

Szczegółowa analiza zawartości merytorycznej dotyczącej Niemiec prowokuje do kilku pytań: na jakiej postawie Doktorantka stwierdza, że niemiecki rynek energii jest jednym z najlepiej rozwiniętych w Europie i zarazem, że został, tu cyt. „relatywnie wcześniej zliberalizowany w stosunku do innych państw, tj. już w 1998 r.” (s. 145)? Co oznacza termin „rachunek energetyczny” w stwierdzeniu „niemieccy konsumenci dokładają znacznie więcej pieniędzy do produkcji energii z OZE niż wynosi cały rachunek energetyczny USA” (s. 158)? Biorąc pod uwagę spostrzeżenia płynące z cz. III.1.4. dotyczącej płaszczyzny społecznej jaka była i jest faktyczna rola ruchów społecznych/oddolnych w niemieckiej transformacji energetycznej?

Rozdział IV podnosi bardzo istotny i rzadko spotykany temat współpracy regionalnej DACH w obszarze transformacji energetycznej. Doktorantka prezentuje region z perspektywy teorii regionalizmu (w tym DACH+ czyli rozszerzoną koncepcję regionu o Lichtenstein); następnie identyfikuje główne obszary współpracy regionalnej w obszarze energetyki, tj. digitalizacja i koncepcja czwartej rewolucji przemysłowej; rozwój infrastruktury energetycznej i sieci inteligentnych – uważam, że jest to bardzo ważna i wartościowa część pracy dowodząca znaczenia współpracy regionalnej DACH dla skutecznej implementacji narodowych polityk transformacji energetycznych. W części IV 2.3. dotyczącej współpracy DACH w sferze magazynowania energii zastanawiające jest skupienie się na „tradycyjnych” magazynach energii, jak elektrowni szczytowo-pompowe, czy gazowe. Czy państwa DACH nie nawiązują współpracy we obszarze nowoczesnych rozwiązań technologicznych dla magazynowania energii? W końcu to jest obszar, który w istocie może zadecydować o przewagach na przyszłym rynku energii i szerzej w

międzynarodowych stosunkach gospodarczych. Nasuwa to pytanie jakie są główne obszary nie współpracy ale rywalizacji technologicznej między państwami DACH?

W zakończeniu Doktorantka prezentuje wnioski z badań empirycznych. Stwierdza, iż w istocie odchodzenie od paliw kopalnych i zastępowanie ich OZE jest „czołowym trendem w UE i państwach regiony DACH”, a zaawansowane technologicznie państwa DACH umożliwiają im ambitne wyznaczanie celów w tym zakresie. Z analizy wynika, że odpowiednia polityka informacyjna, edukacja, a także „uporządkowane prawodawstwo” (s. 271) pełnią podstawową rolę w formułowaniu i implementacji polityki transformacji energetycznej. Uważam, że jest to ważny wniosek płynący z zaprezentowanych w rozprawie badań. Kolejny wniosek odnosi się do pytań dotyczących możliwości kształtowania przewagi gospodarczej – Doktorantka uznaje, że polityka transformacji energetycznej daje możliwość uzyskiwania przewag ekonomicznych i technologicznych w stosunkach międzynarodowych – politycznych, społecznych, gospodarczych. Doktorantka stwierdza, że przeprowadzona analiza umożliwiła pozytywną weryfikację sformułowanych hipotez

2.4. Formalna strona rozprawy

Rozprawa jest napisana w sposób czytelny i w zdecydowanej większości poprawny pod względem stylistyczno-językowym oraz technicznym.

Odnosząc się do strony warsztatowej – Doktorantka powinna ujednoczyć stosowane w dysertacji wskaźniki i jednostki metryczne, m.in. poprzez samodzielne ich przeliczanie. Jest to szczególnie istotne przy opracowaniach mających charakter analizy porównawczej. Ujednoczone jednostki metryczne i wskaźniki powinny być swoistym standardem w pracach z zakresu rynku energii. Błędem technicznym jest stosowanie np. przy analizie danych rynku gazu raz m^3 , a dalej PJ, a przy energii elektrycznej w zasadzie wszystkich możliwych jednostek miar. Ta sama uwaga odnosi się do prezentowanych w pracy wykresów, które powinny być wystandaryzowane, tj. opierać się na tych samych wskaźnikach. Przykładowo dla Niemiec wykres 9 „Konsumpcja energii wg nośnika energii w 2017 r.”; dla Austrii wykres 14 „Krajowa produkcja według źródeł energii w 2017 r.”, dla Szwajcarii wykres 19 „Końcowe zużycie energii wg nośnika energii w 2017 r.” To trzy różne wskaźniki, a porównanie struktury bilansu energetycznego (zazwyczaj powinna być to konsumpcja energii pierwotnej wg nośnika energii) jest podstawą do analizy kolejnych danych, sytuacji rynkowej, bezpieczeństwa energetycznego danego państwa. Jest to niestety błąd dość często spotykany i w opracowaniach o tematyce energetycznej innych autorów.

Za wyjątkiem sformułowanego wcześniej zastrzeżenia dotyczącego niewykorzystania w rozdz. 1 literatury uznanych zagranicznych badaczy problematyki transformacji energetycznej, autorka wykazuje się znajomością literatury z zakresu polityki transformacji energetycznej państw DACH, a także głównych nurtów teoretycznych dyscypliny nauk o polityce wybranych na

potrzeby analizy. W efekcie strona empiryczna i teoretyczna dysertacji dobrze ze sobą korespondują.

3. WNIOSKI I OPINIA KOŃCOWA

Wskazane powyżej sugestie i uwagi krytyczne nie podważają ogólnej pozytywnej oceny recenzowanej rozprawy doktorskiej. Jest to dysertacja, w której autorka wykazuje się umiejętnością przeprowadzania badań jakościowych i analizy danych. Doktorantka formułuje interesujące hipotezy badawcze, właściwie dobiera metody badawcze i konsekwentnie je stosuje. Problematyka podjęta w dysertacji jest nie tylko aktualna, ale i szczególnie ważna z perspektywy badań nad współczesną polityką energetyczną i bezpieczeństwem energetycznym państw. Podjęty przez Doktorantkę temat (współczesnej) polityki transformacji energetycznej analizowanej na przykładzie państw regionu DACH jest uzasadnionym wyborem i przyczyniającym się do rozwoju nauk o polityce w obszarze praktyki polityki energetycznej państw, w tym zwłaszcza europejskich uwarunkowań i trendów w tym zakresie. Opracowanie to jest ciekawym i ważnym uzupełnieniem polskiej literatury naukowej z zakresu polityk energetycznych państw.

Reasumując stwierdzam, że przedłożona rozprawa doktorska Pani mgr Anny Kucharskiej jest opracowaniem samodzielnym, stanowiącym oryginalne rozwiązanie ważnego problemu naukowego w zakresie nauk społecznych, dyscyplinie nauk o polityce. Doktorantka wykazuje wystarczającą wiedzę teoretyczną w dyscyplinie nauki o polityce, zwłaszcza w teorii neorealizmu, neoliberalizmu, a także geopolityki i geoekonomii i potwierdza umiejętność samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Tym samym rozprawa ta spełnia wymogi określone art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. 2017 poz. 1789 z późn. zm.) i może stanowić podstawę dalszego postępowania w przewodzie doktorskim.

